

Gestionarea competențelor ontologice – între „eu” și „celălalt”

Marcel BÂLICI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Nadejda BÂLICI

Maria PRUTEANU

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie

„Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova

Rezumat

Didactica limbii române ca limbă străină circumscrie unui vast areal de preocupări și este asociată multiplelor oportunități de formare a competențelor plurivalente. Tipurile de competențe, în procesul lor de formare, sunt indisolubile, pornind de la competențele fonologice și ajungând la elaborarea strategiilor de valorificare a competențelor ontologice profesorul configurează arhetipul conceptual al traseului didactic. Formarea competențelor ontologice în mediul de învățare instituționalizat presupune prezența unui conținut (se va face referire la scrierile artistice ale lui Vl. Beșleagă) și a unei paradigme de cunoaștere și învățare. Etapele discursului didactic cu referire la competențele ontologice vor descrie studierea proceselor și structurilor psihologice care permit limbajului să aibă funcția de intermediar în formarea conștiinței „eu-lui” în raport cu propriul univers interior, dar și cu grupul familial și mediul social. Articolul va prezenta sisteme semiotice relativ la diverse calități ale personalității umane. Rolul prezentării acestora este adiacent procesului de facilitare a înțelegerii și a percepției diverselor fenomene psihice și fizice. (M. Danesi) Gestionarea competențelor ontologice la nivelul propriei percepții, dar și în cadrul grupului de învățare/social este asociată cu elaborarea algoritmului de prezentare a pașilor acționali care au drept punct final realizarea obiectivului de confort psihologic al utilizatorului derivat din armonia eu-eu/eu-ceilalți. Lucrarea va descrie modalitățile de aplicare a competențelor ontologice în cadrul procesului de studiu, dar și de realizare a unor proiecte comune. Calitățile personale ale utilizatorului vor fi potențate de valențele epistemologice și hermeneutice ale textelor propuse. Viziunea de ansamblu se manifestă ca un tablou dihotomic: aspecte teoretice versus praxiologice. Structura formalistă de prezentare a acestora se realizează conform principiilor concomitenței și consecutivității.

Cuvinte cheie

competențe ontologice, recuperarea sensului, spațiul uman geometric și ideatic.

1. Introducere

Vorbindu-se metaforic despre interpretarea textului ca despre o „decojire” naratologică a acestuia putem afirma că revelarea valențelor ontologice reprezintă modalitatea de „înrădăcinare” a eu-lui creator în spațiul literar și, prin transcendere, în cel metaliterar. Considerat de istoricii literari un exponent al literaturii

basarabene șaizeciste a secolului trecut, Vladimir Beșleagă transmite și în mileniul al treilea texte cu un conținut de o concentrare ideatică uimitoare, cu o structură arhitectonică proiectată până la ultimul grafem. Dacă genericul sub care au fost recunoscuți scriitorii șaizeciști era „întoarcerea la izvoare”, atunci lucrările lui Vladimir Beșleagă de la începutul secolului al XXI-lea le-am intitulat „rămânerea în sine”. Starea statică de rămânere a sine-lui este asociată cu elementul de contopire a eu-lui cu propriile valori.

2. Comunicarea cu sine și cel-ăl-alt

Comunicarea este expusă dihotomic, prin intermediul unui monolog care reflectă construirea unei viziuni despre sine în diverse situații temporale și circumstanțe sociale, iar dialogul sine-lui cu celălalt este sugerat partenerului, acesta fiind pus în situația de a comunica cu sine însuși, condiție indispensabilă pentru a „auzi” dialogul cu textul lui Beșleagă. Prin ce este relevant textul prozatorului pentru tinerii care sunt posesorii unor viziuni mai degrabă empirice asupra existenței? Prin modalitatea de a-l întreba pe celălalt dacă a dialogat cu el însuși pentru a se putea insera adecvat într-un anumit cadru social. Am considerat textul „De azi înainte” din lucrarea „Hoții din apartamente”, apărută în 2006, la editura *Prut Internațional*, ca fiind grăitor relativ la conexiunea dintre valențele intrinseci ale textului literar și cele extrinseci (valențe psihologice, psihanalitice).

În aceeași ordine de idei sunt veridice constatările făcute de Ana Ghilaș în lucrarea „Romanul lui Vladimir Beșleagă (valențe psihanalitice)”: „Anume planul psihologic al discursului și modul de realizare artistică a lui relevă deschideri spre romanul european, prilejuind posibilitatea lecturii și interpretării din perspectivă psihanalitică a prozei lui Vl. Beșleagă” [6, 135]. Astfel de afirmații reprezintă punctul de plecare spre încadrarea textului menționat în resursele didactice de studiere a limbii române ca limbă străină.

La care moment al studiului este oportună utilizarea acestui text și cum se justifică încadrarea acestuia în proiectarea didactică? Este esențial să modificăm paradigma de studiere a unei limbi pentru studenții internaționali, oferindu-le posibilitatea de a deconstrui modele cognitive existente pe parcursul procesului de studiu, de a construi altele noi și de a reconstrui structuri arhitectonice cognitive în noi circumstanțe. Astfel de paradigme permit explorarea experiențelor anterioare, nu doar din perspectiva competențelor lingvistice și de comunicare, dar și prin prisma formării competențelor ontologice care conturează personalitatea utilizatorului.

3. Textul literar între referențial și afectiv

Ilustrul cercetător italian Umberto Eco, în lucrarea *Sulla letteratura*, făcea următoarea remarcă: „Valorile imateriale reprezintă multitudinea de texte ale umanității care au fost și sunt produse nu în scopul realizării obiectivelor practice (completarea registrelor, adnotarea legilor și prezentarea formulelor științifice ... mersul trenurilor), dar din plăcerea intrinsecă, care face conexiunea dintre delectare și elevarea spirituală ... ” [5, 7-9]. Utilizarea exclusivă a funcției informative (de transmitere a textului, nu neapărat a mesajului cu multiplele sale valențe) ar duce la căderea în derizoriu a descifrării/interpretării/receptării unui text, iar comparația lui

U. Eco este relevantă – a idoma practicării activității de jogging sau a dezlegării cuvintelor încrucișate. Rolul textului literar circumscrie vieții individuale și celei sociale. Făcând legătura dintre viziunea metodologică de abordare a unui text literar și funcțiile textului din perspectiva literară, putem afirma că dincolo de necesitatea utilizatorului de a transmite și recepta anumite mesaje în stil referențial, există și nevoia utilizatorului de a se autoexprima, iar catalizator al acestei activități poate fi textul literar. Ar fi eronată ideea că utilizatorul are doar rolul de recipient al informațiilor transmise, eludându-se rolul delectării și elevării spirituale.

Competențele ontologice facilitează parcurgerea traseului spre elevare, prin cea mai potrivită metodă – delectare prin lecturarea textului. Funcțiile cognitive și ontologice se combină asemănător puzzle-ului și, sub nici o formă, nu se exclud. Delectarea sau plăcerea lecturării derivă din descoperirea modului de gândire a celuilalt (ca formă de cucerire a noului) și de aplicare a opțiunilor duale: de identificare și de alteritate. Textul literar propus de Vladimir Beșleagă nu corespunde funcționalismului de transmitere, deși comunică direct cu cititorul său, mesajul ar fi incomplet, dacă nu s-ar citi din atmosfera creată în text.

Un prim simbol utilizat în textul „De azi înainte ...” este gara. Gara poate fi privită ca un punct de plecare, dar și ca unul de sosire, este un element static înconjurat de acțiuni și mijloace care indică mișcarea. În perioada globalizării, mobilitatea persoanelor fiind mult mai mare, în comparație cu perioada anterioară, simbolul literar al gării este un spațiu apropiat utilizatorilor, deoarece din perspectiva emoțională este locul de unde au plecat de acasă, este locul de unde se pot întoarce. Experiența personală a utilizatorului înmagazinează propria imagine a gării pe care o asociază cu o multitudine de stări unice sau repetate.

Utilizatorul poate asocia spațiul cu sentimentele (bucurie, curiozitate, tristețe, nostalgie, etc.) umane pe care acesta le generează. Pentru utilizator poate fi un succes realizarea acestui item de asociere, deoarece s-a făcut într-o limbă străină. Profesorul care urmărește formarea unei atitudini metacognitive își va propune îndeplinirea obiectivului de conștientizare a tipului de lector de către utilizator pe care-l reprezintă. Paul Cornea, în lucrarea „Introducere în teoria lecturii”, identifică șase tipuri de lectori. Am considerat oportun să cităm afirmația cercetătorului relativ la lectorul real: „Lectorul real (empiric) e cititorul propriu-zis, dotat cu o identitate socio-culturală precisă, cel care citește efectiv textul (fie că i-a fost ori nu destinat), performându-l și evaluându-l în funcție de cunoștințe, predispoziții, interese, circumstanțe. Analistii îl neglijează întrucât modul lecturii sale e imprevizibil, „dirijat de bunul plac: el își adaptează textul codurilor și codurile textului într-un mod adesea simplist și, în orice caz, aleatoriu. În plus, dincolo de inadvertențele (posibile) ale comprehensiunii, trebuie de ținut cont de fenomenele de proiecție, de conotațiile personale, de caracterul idiosincratic al asociațiilor” [3, 61-62].

Este realistă afirmația relativ la imprevizibilitatea lecturii. Această realitate însă nu presupune o interpretare implacabil haotică, utilizatorul comunică cu sine însuși, revizuiindu-și concepțiile și imaginile universului interior, comunică cu textul literar prin intermediul experienței anterioare și încearcă să realizeze anumite conexiuni, și comunică cu partenerul său de realizare a proiectului de învățare care,

în acest caz, este profesorul cu rolul de facilitator al învățării și ghid în interpretarea textului literar.

4. Ghidarea sau consilierea interpretării

Practica profesională confirmă tendința utilizatorilor de a conferi textelor o interpretare aleatorie, însă profesorul este cel care dirijează descoperirea unui alt nivel de interpretare a textului. Am menționat anterior exercițiile de asociere care sunt liantul dintre codurile personale și cele ale textului literar, utilizarea metodei brainstorming ar presupune crearea câmpurilor semantice sau lexicale, ideatice ale unui lexem. De asemenea, un rol deosebit îl poate avea utilizarea metodei care presupune prezentarea grafică sau reprezentarea prin desen a unor idei, interpretarea proprie a acestora și pentru a asigura valențele textului de dezvoltare a sentimentului de empatie, se va realiza turul galeriei.

Comportamentul aleatoriu al utilizatorului este înlocuit cu sponaneitatea exprimării opiniei, ulterior interpretată conform algoritmilor de înțelegere a textului literar. În textul lui Beșleagă spațiul are câteva elemente distincte: *clădirea*, *peronul* și *spațiul adiacent*. În structura ideatică a textului, prin poziționarea eroului față de clădirea gării, autorul crează un paralelism perfect spațial, care se poate suprapune celor trei stări ale timpului: trecut, prezent și viitor. Personajul este „în față” gării, afirmă că „iată-mă în” și relatează episodul „de la” gară. Personajul, ca și ceilalți, se află în interiorul spațiului gării, care prin natura sa implică ideea de static, într-o perpetuă mișcare. Eroul se raportează la un obiect static, de fiecare dată altul, nefiind familiar niciunuia dintre călători, spațiu străin, necucerit psihologic de universul imaginar al eroului, volatil prin perpetua schimbare a eternului necunoscut. Profesorul va acorda atenția utilizatorului că de la acest spațiu pornește bifurcarea concepției de străin/autohton.

Noțiunea de străin este vastă și cuprinde arealul circumstanțial de străin în altă familie, altă localitate, altă țară. Activitățile didactice propuse de profesor vor face referire la experiența interculturală a utilizatorului, dar și la realizarea strategiilor de comprehensiune a mentalității celuilalt și factorii predispozanți să faciliteze integrarea socială pleneră.

Pornind de la fragmentul de text din lucrarea autorului „mă uitam peste lumea ce furnica, umblând încolo și înapoi ...”, [4/1, p.] putem observa starea identitară a eu-lui într-un mediu neomogen. Utilizatorul nu se va identifica cu personajul textului literar, el va face încercarea să-l înțeleagă din perspectivă psihologică similar activităților care i-au permis dezvoltarea competențelor interculturale. În aceeași ordine de idei se vor realiza sarcini care vor presupune consilierea eroului, oferirea de îndemnuri practice pentru depășirea unor situații. Personajul nu aparține doar textului literar, el este un alter-ego al imaginii unui semen.

Personajul lui Beșleagă este cuprins, emotiv și conștient, de necesitatea unei schimbări, cugetând la starea interioară a universului său el constată „Nu am scăpat de acea stare apăsătoare ce mă alungase la tren”. Starea apăsătoare înseamna limita existenței în conturul unei realități concrete, iar atitudinea personajului față de realitate e una de conformare, voluntară sau involuntară în funcție de caracterul fiecărei personalități.

Făcând conexiunea cu realitatea socioculturală a utilizatorului, profesorul poate iniția efectuarea unui proiect bazat pe un aspect al comunicării dialogate – dezbaterile. Ar putea fi propuse teme de genul: *Cât de mult putem influența situațiile noi? Ce am păstra din vechile viziuni în noile situații? Pot fi supuse valorile umane conformismului sau non-conformismului?*

Întegrarea într-un nou grup lingvistic și cultural nu înseamnă pierderea identității. Studiarea textului prin gestionarea valențelor didactice de studiere a unei limbi este o metodă inovatoare care pretinde măiestrie pedagogică, dar și competențe bazate pe ontologii, posesorii cărora trebuie să fie fiecare participant la actul învățării.

5. Dezbaterile – formă a comunicării dialogate

Activitatea didactică – dezbaterile – se va realiza în cadrul instituționalizat (sala de studii) sau în cadrul cooperării cu alte instituții de cultură (biblioteci, muzee, etc.). În cooperare cu instituțiile din domeniul culturii se pot realiza dezbateri în cadrul cenaclurilor literare. Grupurile participante la această activitate pot fi omogene sau neomogene din punct de vedere etnic, de asemenea pot fi omogene sau neomogene din perspectivă profesională. Bineînțeles, utilizatorii vor valorifica potențialul tuturor tipurilor de comunicare dialogată: conversație, discuție, interviu, studiu de caz. Nu este momentul ca să existe neliniștea în cazul în care unele interpretări vor fi altfel decât cele așteptate „utilizatorului i se va oferi libertatea, în limitele valorilor general umane acceptate, să recreeze tabloul imaginar generat de textul literar. În lucrarea *Sulla letteratura* U. Eco afirma: „Opera literară oferă libertatea de interpretare propunându-ne un discurs multistratificat și multistructural care generează ambiguitate de limbaj și praxiologică” [5, 7-9]. Pentru utilizator nu se pune problema dacă este cartea un univers închis sau deschis, el acceptă provocarea de a intra în universul literar, de a reacționa inițial firesc și spontan, atitudini izvorâte din valențe intrinseci textului literar și de a-și crea propriul univers atitudinal și imaginar, pornind de la lucrarea lecturată. Interpretarea ghidată poate fi modificată prin interpretarea consiliată, utilizatorul acceptând regulile care-i favorizează mărirea potențialului de receptare.

În aceeași ordine de idei este valoroasă constatarea lui Jean Bollack în lucrarea „Sens contra sens” care afirma: „De îndată ce este produsă, opera face subiectul unei receptări” [2, 82]. În așteptarea trenului, ca simbol al mișcării dincolo de spațiul gării, personajul observa o dorință de mișcare a tuturor: „Mă uitam peste lumea ce furnica, umblând încolo și-ncoace ... În vacarmul asurzitor al lumii ce mișuna, în acea stare de totală înstrăinare de toți și de mine însumi ... ” [1]. Aceste sentimente roiau în mintea personajului în așteptarea trenului, care capătă o conotație transcendentă datorată capacității acestuia de a se deplasa dincolo de spațiul imaginar închis al gării. Spațiul etanșat al gării e străin, cu lume străină, iar personajul tinde spre ceea ce el consideră idealul propriu.

În societatea contemporană noțiunea de ideal nu cade în derizoriu, ci își modifică aspectul fiind numit: confort psihologic, performanță, realizare personală și profesională și succes. Utilizatorul are propriul obiectiv pentru care depune

eforturi constante, astfel se creionează premise pentru un alter-ego cu personajul lucrării, iar calitățile de perseverențe, responsabilitate, punctualitate, corectitudine, devin mai apreciate, deoarece sunt privite drept mijloace de realizare a scopului. Astfel de fragmente predispun spre conversații, în care ambele părți au același rol, referitoare la „trenul” personal al utilizatorului care-l va putea duce spre realizarea idealului profesional.

6. Spațiul uman – între geometric și ideatic

Dacă în literatura occidentală componentele spațiului uman sunt definite și percepute geometric: linii, dimensiuni, volum, spații de referință, constatări realizate de Georges Matoré în lucrarea „L’espace humain” (1962), atunci în textul propus de Vladimir Beșleagă spațiul este construit ideatic. Cititorul are libertatea de a veni cu propria imagine a gării, mai puțin percepută ca element spațial fiind, mai degrabă un element ideatic, afectiv. Textul nu creează un spațiu geografic, generează un spațiu imaginar al cugetării și conștientizării propriei persoane, care se poziționează în raport cu aspectele statice și străine ale existenței și cele mobile/apropiate.

Prezentarea dihotomică a problemelor, impune personajului, dar și lectorului, să ia o decizie între static și mobil, între străin și integrat, între aici și acolo. E prezentată o oportunitate duală, iar dualitatea circumstanțială se manifestă prin monologul care sugerează un posibil dialog cu personajul din altă dimensiune a realității. Prepoziția *peste* apare deseori în textul „De azi înainte ...” și implică semnificația elementului suprapus, spațiul imaginar al personajului se suprapune cu realitatea percepută de acesta, spațiul ideatic al personajului este dincolo de realitatea vizibilă, trăită, ancorată în fundamentul prezentului. Dialogul devine o formă de a fi, concluzie care concordă cu afirmația lui Terry Eagleton din lucrarea „Teoria literară. O introducere”: „Dialogul care suntem, iată cum a descris cândva Gadamer istoria. Hermeneutica vede istoria ca pe un dialog viu între trecut, prezent și viitor și caută în permanență să înlăture obstacolele din calea acestei nesfârșite comunicări” [4].

Referindu-ne la paradigma învățării unei limbi străine constatăm necesitatea determinării unui stil personal de abordare a acestui proces. Pledăm pentru valorificarea potențialului stilului autonom de învățare, iar primul nivel al acestui model este conștientizarea. Personajul lui Beșleagă din textul propus îndeamnă, prin permanentul dialogului cu sine însuși, la o abordare conștientizată a fiecărei clipe. Exemplificăm prin următorul fragment: „În această stare a spiritului meu, pe nevăzute, s-a mișcat în adâncul ființei ceva ca un ... punct, ceva ca un bulgăraș inform, care a urcat spre mintea mea rece, rățăcită, apatică și s-a făcut un Gând” [1]. Autorul vrea să urmărească procesul de metamorfozare a unui „punct”- idee în opinie și ulterior argument gândit. Acest fragment este un tablou al modelului de parcurgere a drumului descoperirii, construit din lexeme, este o altă modalitate de a transpune artistic strategia exprimată referențial prin algoritmi de elaborare a textului argumentativ.

Dezbaterile menționate anterior, fiind înregistrate, vor putea fi interpretate urmărindu-se modul de trecere de la afirmație la ipoteză, apoi vor fi relevante sursele care au contribuit la formularea opiniei, dar se va monitoriza și modalitatea

de realizare a sarcinii de formulare a acesteia și transformarea ei în argumente. Strategia ar fi incompletă fără a se face referire la conexiunea dintre argumente, demonstrarea legăturilor logice, interdependența și consecutivitatea lor, dar și realizarea finalităților exprimată prin formularea concluziilor care conduc spre expunerea unor decizii. Atitudinea realistă a autorului prin fragmentul de text propus: „Degeaba te-ai zbatut Degeaba ai încercat să faci ceva demn de atenție, demn de reținut ... totul a fost o rătăcire, o nimica ... numai ți se părea că ai fi reușit ceva, de fapt însă, n-ai făcut decât niște nimicuri ... da, nimicuri, nimicuri, nimicuri – abia de azi începând, abia de azi înainte, vei face ceea ce ai dorit dintotdeauna – da, de azi înainte ...” [1] poate corela cu viziunile utilizatorului. Textul literar transmite simbolul cumpenei, ca un echilibru, măsură în toate, și poate fi văzut și ca o modalitate de echilibrare a entuziasmului și resemnării. Eșecul este un „barometru” al atitudinii utilizatorului referitor la obiectivele propuse.

Contractul de învățare, pe care utilizatorul îl poate semna în parteneriat cu profesorul, va avea compartimente care vor cuprinde obiectivele personale. Mijloacele didactice vor fi considerate eficiente de către participanții la actul învățării, dacă vor crea factori favorizanți pentru potențarea punctelor forte ale utilizatorului și îi vor permite acestuia să conștientizeze punctele slabe și să elaboreze, personal sau în colaborare cu profesorul, o strategie de reducere a efectelor lor.

În urma interpretării rezultatelor obținute din activitatea de realizare a sarcinilor care reduc impactul punctelor slabe utilizatorul va opta pentru acțiuni ferme, de genul „... de azi înainte” și nu va accepta resemnarea sau abandonul proiectului. Secvența existențială se poate suprapune pe meditațiile personajului: „Și acel fir – curent – pârâiaș, nu era continuu, întreg în curgerea/mișcarea lui/lor, ci era rupt! Ca și cum din bucăți, din capete, iată, mi-am zis, de ce mi-e dat să lupt fatalmente: mereu, ca să adun capetele, să le leg unul de altul, ca să mă fac întreg” [1]. Utilizatorul se percepe pe sine însuși ca o personalitate integră, iar textul literar prezintă o alternativă a realității, un îndemn, un sfat, o consiliere. Dacă unul dintre modelele fundamentale ale hermeneuticii se bazează pe întrebare – răspuns, atunci textul literar are rolul unui posibil răspuns. Personalitatea integră a studentului interpretează modelul transmis de celălalt și decide gradul de impact asupra acestuia.

Referințe bibliografice

1. Beșleagă, Vladimir, 2006, *Hoții din apartamente*, Editura Prut Internațional, Chișinău.
2. Bollack, Jean, 2001, *Sens contra sens*, Editura Polirom, Iași.
3. Cornea, Paul, 1998, *Introducere în teoria lecturii*, Editura Polirom, Iași.
4. Eagleton, Terry, 2008, *Teoria literară. O introducere*, Editura Polirom, Iași.
4. Eco, Umberto, 2003, *Sulla letteratura*, Editura Tascabili Bompiani, Milano.
5. Ghilaș, Ana, 2011, „Romanul lui Vladimir Beșleagă (valențe psihanalitice)”, în *Akados*, nr. 2 (21), p. 135